

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
(повна назва вищого навчального закладу)
Кафедра географії України, ґрунтознавства і земельного кадастру

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Ґрунтово-земельні ресурси і сталий розвиток держави

(назва навчальної дисципліни)
Рівень вищої освіти третій (освітньо-науковий)

Галузь знань 10 Природничі науки
(код і назва галузі)

Спеціальність 106 Географія
(код і назва спеціальності (тей))

Інститут/факультет Геолого-географічний
(назва інституту, факультету)

2020 – 2023

Робоча програма складена на основі навчальної програми з дисципліни « Ґрунтово-земельні ресурси і сталий розвиток держави » .

Буяновський Андрій Олександрович – кандидат географічних наук, зав. кафедри географії України, ґрунтознавства і земельного кадастру;

Гортік Микола Йосипович - кандидат географічних наук, доцент кафедри географії України, ґрунтознавства і земельного кадастру

Навчальна програма затверджена на засіданні кафедри географії України, ґрунтознавства і земельного кадастру

Протокол № 1 від "31 серпня" 2020 року

Завідувач кафедри _____

(Буяновський А. О.)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Схвалено навчально-методичною комісією (НМК) геолого-географічного факультету/інституту

Протокол № 1 від "23" вересня 2020 р.

Голова НМК _____

(Сич В. А.)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____

Протокол № 1 від "30" серпня 2021 р.

Завідувач кафедри _____

(Буяновський А. О.)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____

Протокол №   від "   "   20   р.

Завідувач кафедри _____

(_____)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		<i>денна форма навчання</i>	<i>вечірня форма навчання</i>
Загальна кількість: кредитів – 3,0 годин – 90 залікових модулів – 1 змістових модулів – 2 ІНДЗ* – _____ (вид завдання)	Галузь знань <u>10 Природничі науки</u> (шифр і назва) Спеціальність <u>106 Географія</u> (код і назва) Рівень вищої освіти: третій (освітньо-науковий)	за вибором	
		<i>Рік підготовки:</i>	
		1-й	
		<i>Семестр</i>	
		<i>Лекції</i>	
		16 год.	
		<i>Практичні, семінарські</i>	
		14 год.	
		<i>Лабораторні</i>	
		- год.	- год.
		<i>Самостійна робота</i>	
		60 год.	
		у т.ч. ІНДЗ*: - год.	
		Форма підсумкового контролю: залік	

* – за наявності

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання дисципліни є розширення й осучаснення знань здобувачів освітнього ступеня доктора філософії (аспірантів) про ГЗР світу й України, їхні сучасні використання та еколого-продукційний стан, стратегію заходів щодо раціоналізації їхнього використання та збереження як запоруки еколого-продовольчої безпеки і сталого розвитку держави, а також формування системи компетентностей майбутній науково-педагогічних працівників, здатних запропонувати наукове розуміння екологобезпечного використання і збереження ґрунтів і земель та відповідну методичку досліджень їхнього еколого-продукційного стану.

Завданнями вивчення дисципліни є:

- поглиблення і закріплення теоретичних знань аспірантів про ГЗР світу, України та свого регіону, їхній стан і проблеми раціонального використання й збереження як запоруки продовольчої і екологічної безпеки та сталого розвитку держави;

- набуття і вдосконалення досвіду проведення оцінки стану ґрунтів і земель досліджуваної території;

- застосування отриманих знань у вирішенні конкретних проблем і завдань раціоналізації використання і збереження ГЗР території та підвищення їхнього агроресурсно-екологічного потенціалу.

- формування завдань та умінь моніторингових досліджень стану ґрунтів і земель досліджуваної території й тенденцій їхньої подальшої зміни в умовах агрогосподарського використання;

- стимулювання самовдосконалення шляхом самоосвіти майбутніх фахівців за спеціальністю 106 Географія.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування в аспірантів наступних **компетентностей** або їх елементів:

а) загальних (ЗК): ЗК01. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; ЗК04. Здатність породжувати нові ідеї (креативність); ЗК07. Здатність спілкуватися на фахову тематику з експертами з інших галузей; ЗК08. Здатність до усної і письмової презентації та обговорення результатів наукових досліджень та/або інноваційних розробок українською та іноземними мовами.

б) спеціальних (фахових) компетентностей (СК): СК03. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми дослідницького характеру (в сфері економічної та соціальної географії, біогеографії і географії ґрунтів, фізичної географії, геофізики і геохімії ландшафтів, конструктивної географії і раціонального використання природних ресурсів), оцінювати та забезпечувати якість виконуваних досліджень; СК05. Здатність використовувати новітні інформаційно-комунікаційні технології, спеціалізоване програмне забезпечення у науковій та навчальній діяльності; СК07. Здатність формулювати наукову проблему, робочі гіпотези досліджуваної проблеми, що передбачає глибоке переосмислення, застосування наявних фундаментальних та створення нових цілісних знань; СК08. Здатність проводити пошук, обробляти, аналізувати та систематизувати наукову інформацію за темою дисертації, обирати методики і засоби вирішення наукових задач; СК09. Здатність демонструвати глибинні знання та розуміння основних концепцій, важливих фактів, принципів та теорій з географії; СК11. Здатність демонструвати знання сучасного стану, основних тенденцій та перспектив розвитку географічної науки, орієнтуватись в сучасних проблемах наукових досліджень в галузі географії та суміжних науках, продукувати нові ідеї при вирішенні дослідницьких і практичних задач.

Очікувані результати навчання. В результаті вивчення навчальної дисципліни аспіранти повинні

знати:

- загальну характеристику ГЗР, їх функції і значення;

- ґрунтово-земельні ресурси світу, України і Одеської області, їхню структуру, забезпеченість ними жителів і сучасний стан формування власності на землю;

- стан ҐЗР України та регіону з акцентом на процеси сучасної деградації та їхні негативні наслідки;
- стан меліорованих ґрунтів і земель України та регіону;
- стратегію раціоналізації використання та заходи зі збереження і розширеного відтворення еколого-продукційного потенціалу ґрунтів і земель України та Одеської області;
- принципи організації та основні завдання моніторингу ґрунтів і земель України;

вміти:

- навести характеристику ҐЗР України та Одеської області;
- інтерпретувати результати оцінки еколого-продукційного стану ҐЗР певного регіону України чи конкретного господарства;
- обґрунтувати стратегію раціонального використання земель і комплекс заходів з попередження деградації ґрунтів, їхньої охорони і підвищення родючості;
- обґрунтувати потребу та основні завдання моніторингу ґрунтів і земель певного регіону чи меліоративної системи України або конкретного господарства;

готувати звіти, доповіді та наукові статті за результатами вивчення та оцінки стану ҐЗР.

Результатами навчання є: РН01. Передові концептуальні та методологічні знання з географії (економічної та соціальної географії, біогеографії і географії ґрунтів, фізичної географії, геофізики і геохімії ландшафтів, конструктивної географії і раціонального використання природних ресурсів), а також дослідницькі навички, достатні для проведення наукових і прикладних досліджень на рівні останніх світових досягнень з відповідного напрямку, засвоєння нових знань та здійснення інновацій; РН02. Глибоко розуміти загальні принципи, методи географічних наук, методологію наукових досліджень, застосувати їх у власних дослідженнях (у сфері економічної та соціальної географії, біогеографії і географії ґрунтів, фізичної географії, геофізики і геохімії ландшафтів, конструктивної географії і раціонального використання природних ресурсів) та у викладацькій практиці; РН03. Глибоке розуміння теоретичних основ, прикладних засад географії, сучасних тенденцій, перспектив розвитку географічної науки та спроможність орієнтуватись в сучасних проблемах наукових досліджень в галузі географії й суміжних науках; РН06. Знання ранніх та нових актуальних напрямів досліджень, сучасних досягнень в галузі географії, застосовування їх для вирішення наукових завдань і самостійної пошукової роботи в межах обраної спеціальності (Географія); РН07. Вміти презентувати та обговорювати з фахівцями та широкою аудиторією результати досліджень наукових та прикладних проблеми з географії державною та іноземною мовами, кваліфіковано їх відображати у наукових публікаціях, провідних міжнародних наукових виданнях; РН08. Вміти планувати і виконувати експериментальні та теоретичні дослідження з географії, дотичних міждисциплінарних напрямів з використанням сучасних інструментів, критично аналізувати результати власних і інших досліджень у контексті усього комплексу сучасних знань щодо досліджуваної проблеми; РН11. Вміти ініціювати, організувати та проводити комплексні дослідження в галузі географії, науково-дослідницькій та інноваційній діяльності, використовуючи міждисциплінарні підходи, результатом яких є отримання нових знань.

3. Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. ҐЗР – поняття, їхні функції і значення. Структура і географія ҐЗР, забезпеченість ними жителів Землі і нашої держави. Потенціал і можливості господарського освоєння ҐЗР в межах різних ґрунтово-біокліматичних поясів Землі

Тема 1. Вступ. ҐЗР – поняття, загальна характеристика, роль у функціонуванні біосфери та життєдіяльності людей, запорука продовольчої та еколого-економічної безпеки і сталого розвитку держави.

Тема 2. Географія, структура, площі та господарська освоєність ґрунтів і земель світу, забезпеченість ними жителів Землі і нашої держави. Потенціал і можливості господарського освоєння і використання нових земель в межах різних ґрунтово-біокліматичних поясів світу.

Змістовий модуль 2. ГЗР України та Одеської області – географія, загальна характеристика, оцінка сучасного ресурсно-екологічного стану. Структура заходів щодо використання та вартості земель. Стратегія раціоналізації використання ГЗР України і області, збереження та зростання їхнього ресурсно-екологічного потенціалу

Тема 1. Ґрунти і категорії земель України за основним цільовим призначенням, їх загальна характеристика. Оцінювання використання, вартості та стану ґрунтів і земель України з акцентом на ґрунти і землі масивів меліорації. Сучасний стан формування ринку землі в Україні.

Тема 2. Ґрунти і землі Одеської області, оцінка їхнього використання і сучасного ресурсно-екологічного стану. Процеси деградації ґрунтів і земель, масштаби їхнього розвитку та наслідки. Раціоналізація використання, заходи зі збереження, організація та основні завдання моніторингу ґрунтів і земель.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин									
	Денна форма навчання					Вечірня форма навчання				
	Усьо-го	у тому числі				Усьо-го	у тому числі			
		л	п/с	лаб.	с.р.		л	п/с	лаб.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Змістовий модуль 1. ГЗР – поняття, їхні функції і значення. Структура і географія ГЗР, забезпеченість ними жителів Землі і нашої держави. Потенціал і можливості господарського освоєння ГЗР в межах різних ґрунтово-біокліматичних поясів Землі										
Тема 1. Вступ. ГЗР – поняття, загальна характеристика, роль у функціонуванні біосфери та життєдіяльності людей, запорука продовольчої та еколого-економічної безпеки і сталого розвитку держави.	12	4			8	12	4			8
Тема 2. Географія, структура, площі та господарська освоєність ґрунтів і земель світу, забезпеченість ними жителів Землі і нашої держави. Потенціал і можливості господарського освоєння і використання нових земель в межах різних ґрунтово-біокліматичних поясів світу	20	4	4		12	20	4	4		12
Разом за змістовим модулем 1	32	8	4		20	32	8	4		20
Змістовий модуль 2. ГЗР України та Одеської області – географія, загальна характеристика, оцінка сучасного ресурсно-екологічного стану. Структура заходів щодо використання та вартості земель. Стратегія раціоналізації використання ГЗР України і області, збереження та зростання їхнього ресурсно-екологічного потенціалу										
Тема 1. Ґрунти і категорії земель України за основним цільовим	32	4	6		22	32	4	6		22

призначенням, їх загальна характеристика. Оцінювання використання, вартості та стану ґрунтів і земель України з акцентом на ґрунти і землі масивів меліорації. Сучасний стан формування ринку землі в Україні.									
Тема 2. Ґрунти і землі Одеської області, оцінка їхнього використання і сучасного ресурсно-екологічного стану. Процеси деградації ґрунтів і земель, масштаби їхнього розвитку та наслідки. Раціоналізація використання, заходи зі збереження, організація та основні завдання моніторингу ґрунтів і земель.	26	4	4		18	26	4	4	18
Разом за змістовим модулем 2	58	8	10		40	58	8	10	40
ІНДЗ*									
Усього годин	90	16	14		60	90	16	14	60

* – за наявності

5. Теми семінарських занять

Не передбачено

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин,
1	ГЗР світу – площі, географія, структура	4
2	Ґрунти України. Категорії земель за цільовим призначенням	2
3	Сучасна структура земельних ресурсів України	2
4	Ґрунти і землі меліоративного фонду України, тенденції їх зміни та оцінка стану	2
5	ГЗР Одеської області – аналіз ґрунтової карти та структури земельного фонду	4
	Всього	14

7. Теми лабораторних занять

Не передбачено

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми/ види завдань	Кількість годин, д/ф
1	Ґрунтово-земельні ресурси (ГЗР) – поняття, загальна характеристика, основне національне багатство держави	4
2	Роль ГЗР у функціонуванні біосфери та життєдіяльності людей, запорука продовольчої та еколого-економічної безпеки і сталого розвитку держави	4
3	Структура і географія ГЗР, забезпеченість ними жителів Землі і нашої держави	4
4	Потенціал і можливості господарського освоєння нових земель в	8

	межах різних ґрунтово-біокліматичних поясів Землі	
5	Ґрунти і ґрунтовий покрив України, їх географія, загальна характеристика та оцінка рівня родючості	2
6	Загальна характеристика землекористування та землеробської освоєності ґрунтів України	2
7	Структура земельного фонду України, тенденції його зміни	4
8	Оцінювання використання, вартості та стану ґрунтів і земель України	4
9	Сучасний стан формування власності на землю та ринку землі в Україні	4
10	Процеси деградації ґрунтів України, їхні негативні наслідки та масштаби проявів	4
11	Стан ґрунтів і земель масивів меліорації (зрошення, осушення, рекультивації) України, раціоналізація їх використання та заходи з поліпшення стану і підвищення продуктивності	2
12	Ґрунти Одеської області, їхня генетико-виробнича характеристика та землеробська освоєність	4
13	Структура земельного фонду Одеської області	2
14	Оцінка стану ґрунтів і земель Одещини, прояви процесів їхньої деградації	2
15	Стратегія раціоналізації використання та комплекс заходів зі збереження і розширеного відтворення еколого-продукційного потенціалу ґрунтів і земель України та Одеської області	4
16	Принципи організації та основні завдання моніторингу ґрунтів і земель України	6
	Разом	60

До самостійної роботи відноситься:

- [1] – підготовка до лекцій, практичних, семінарських, лабораторних занять;
 [2] – написання рефератів, есе.

9. Індивідуальне навчально-дослідне завдання

Не передбачено

10. Методи навчання

Пояснювально-ілюстративний, порівняльно-географічний, проблемного викладення та частково-пошуково-дослідницький. Використання матеріалів природно- і ґрунтово-географічних досліджень та порівняльно-географічного аналізу.

11. Перелік питань для підсумкового контролю

1. Ґрунтово-земельні ресурси (ГЗР) – поняття, загальна характеристика, основне національне багатство держави
2. Роль ГЗР у функціонуванні біосфери та життєдіяльності людей, запорука продовольчої та еколого-економічної безпеки і сталого розвитку держави
3. Структура і географія ГЗР, забезпеченість ними жителів Землі і нашої держави
4. Потенціал і можливості господарського освоєння нових земель в межах різних ґрунтово-біокліматичних поясів Землі
5. Ґрунти і ґрунтовий покрив України, їх географія, загальна характеристика та оцінка рівня родючості
6. Структура земельного фонду України, тенденції його зміни
7. Загальна характеристика землекористування та землеробської освоєності ґрунтів України

8. Оцінювання використання, вартості та стану ґрунтів і земель України
9. Сучасний стан формування власності на землю та ринку землі в Україні
10. Процеси деградації ґрунтів України, їхні негативні наслідки та масштаби проявів
11. Стан ґрунтів і земель масивів меліорації (зрошення, осушення, рекультивації) України, раціоналізація їх використання та заходи з поліпшення стану і підвищення продуктивності
12. Ґрунти Одеської області, їхня генетико-виробнича характеристика та землеробська освоєність
13. Структура земельного фонду Одеської області
14. Оцінка стану ґрунтів і земель Одещини, прояви процесів їхньої деградації
15. Стратегія раціоналізації використання та комплекс заходів зі збереження і розширеного відтворення еколого-продукційного потенціалу ґрунтів і земель України та Одеської області
16. Принципи організації та основні завдання моніторингу ґрунтів і земель України
17. Які питання/проблеми агрогосподарського використання та оцінки стану ґрунтів і земель території (регіону) Ваших досліджень будуть висвітлені у дисертаційній роботі?
18. Які наукові напрацювання (звіти, доповіді, статті та ін.) є у Вас за результатами вивчення використання та оцінки стану ґрунтів і земель території дисертаційних досліджень?

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Орієнтовний приклад для заліку

Поточний контроль та оцінювання СР								Підсумковий контроль	Сума балів
Змістовий модуль 1				Змістовий модуль 2					
T1	СР	T2	СР	T1	СР	T2	СР	30	100
5	5	10	10	10	10	10	10		

T1, T2 ... T5 – теми змістових модулів

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
85-89	B	добре	
75-84	C		
70-74	D	задовільно	
60-69	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Методичне забезпечення

1. Навчальна програма дисципліни «Ґрунтово-земельні ресурси і сталий розвиток держави»
2. Опорні конспекти лекцій
3. Підручники і навчальні посібники та рекомендована література
4. Карти, атласи та ілюстративні матеріали
5. Питання і завдання для самостійної роботи.

14. Рекомендована література

Основна

1. Паньків З. П. Земельні ресурси: навч. посібник. Львів: ВЦ ЛНУ, 2008. 272 с.
2. Земельні ресурси України / за ред. В.В. Медведєва та Т. М. Лактіонової: Колективна монографія. К.: Аграрна наука, 1998. 148 с.
3. Рациональне використання ґрунтових ресурсів і відтворення родючості ґрунтів: організаційно-економічні, екологічні й нормативно-правові аспекти: колективна монографія / за ред. акад. НААНУ С. А. Балюка, чл.-кор. АЕНУ А.В. Кучера. Харків: Смуґаста типографія, 2015. 428 с.
4. Природа Украинской ССР. Почвы / Н. Б. Вернандер, И. Н. Гоголев, Д. И. Ковалишин и др. К. : Наук. думка, 1986. 217 с.
5. Адаптація агротехнологій до змін клімату: ґрунтово-агрохімічні аспекти: колективна монографія/ За ред. С. А. Балюка, В.В. Медведєва, Б.С. Носка та ін. Харків: Стильна типографія, 2018. 364 с.
6. Добровольский Г. В., Никитин Е. Д. Функции почв в биосфере и экосистемах. М. : Наука, 2000. 240 с.
7. Балюк С. А. Ґрунтові ресурси України: стан і заходи їх поліпшення // Вісн. аграр. науки. 2010. №6. С. 5-10.
8. Наукові основи охорони та раціонального використання зрошуваних земель України / за наук. редакцією С. А. Балюка, М. І. Ромащенко, В. А. Стащука. К.: Аграрна наука, 2009. 624 с.
9. Михайлюк В. І., Біланчин Я. М. Оцінка земель: навч. посібник. Одеса: Чорномор'я, 2003. 90 с.

Додаткова

1. Позняк С. П. Ґрунтознавство і географія ґрунтів: підручник. У двох частинах. Ч. 2 / С. П. Позняк. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2010. 286 с.
2. Балюк С. А., Медведєв В.В., Захарова М.А. Стан ґрунтів України та шляхи підвищення їх родючості в умовах оптимізації земельних ресурсів України // Землеробство: міжвідомч. наук. Зб. Вип. 85. 2013. С.14-24.
3. Класифікація сільськогосподарських земель як наукова передумова їх екологічнобезпечного використання. – 2-ге вид. доповн. / Д. С. Добряк, О. П. Канаш, Д. І. Бамбіндра, І. А. Розумний. К.: Урожай, 2009. 464 с.
4. Оцінювання стану ґрунтів України та їхньої привабливості для інвестування (рекомендації) / В.В. Медведєв, І. В. Пліско, О. М. Бігун, С. М. Шейко. Харків: Міська друкарня, 2013. 28 с.
5. Ґрунтознавство в Україні: історія та сучасність: монографія / Д.Г. Тихоненко, В.А. Вергунов, М.О. Горін, В.В. Морозов, Н.М. Новосад. Харків: Майдан, 2016. 408 с.

Електронні інформаційні ресурси

1. Паньків З.П. Земельні ресурси: навч. посібник. Режим доступу: http://geoknigi.com/book_view/php?id=1091.
2. Вісник Одеського національного університету. Географічні і геологічні науки. Режим доступу: <http://visgeo.onu.edu.ua/>